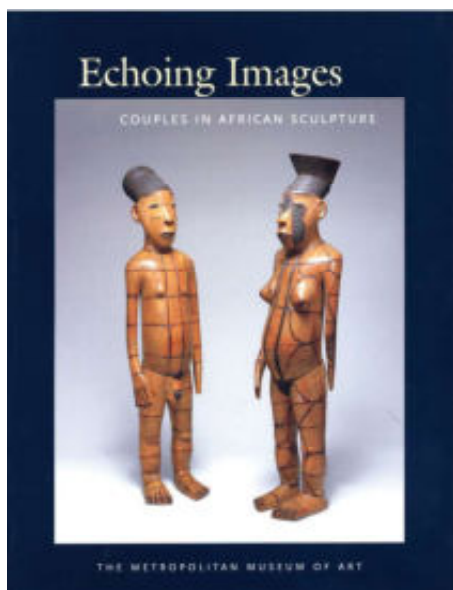

Wat maakt het verzamelen van paartjes en stelletjes zo leuk, ook in tribale kunst?

Verzamelen doe je voor je plezier. Paartje of stellen vergroten dat plezier en het is intrigerend wat nu precies de reden is van dat extra plezier. Dit artikel probeert dan ook puur en alleen 'the pleasure of collecting African art' (vrij naar Heineman) te verhogen. Ik heb gezocht of de psychologie theorieën biedt, die inzicht geven waarom paartjes behagen. Dat is niet erg gelukt, maar er zijn wel wat wetenswaardigheden en verhalen over bekend.

Een echt fraai overzicht van de mooiste paartjes bood de tentoonstelling van The Metropolitan Museum of Art in New York in 2004 (LaGamma, 2004). Opmerkelijk genoeg betreft de tentoonstelling alleen werk uit Afrika. Die beperking tot Afrika wordt helaas niet toegelicht.

Mangbetu-koppel op de titelpagina van de tentoonstellingscatalogus van The Metropolitan Museum of Art in 2004.

In Melanesië en Micronesië, Australië en Nieuw Guinea bijvoorbeeld ben ik eigenlijk nooit paartjes tegengekomen, wat toch om een verklaring vraagt. Maar in de volkskunst in Azië stikt het van de paartjes en zit het in de cultuur, denk aan Yin en Yang en Shiva en Parvati.

De catalogus spreekt over de 'notie van dualiteit', die al is terug te vinden in het oude Egypte. Volgens de Grieken was de mens oorspronkelijk een wezen met vier benen, vier armen en een hoofd met 2 gezichten. Maar naar het oordeel van de goden werd dit wezen te machtig. Zeus verzwakte hem door hem met zijn bliksem in tweeën te delen. Deze gespleten mensen waren diep ongelukkig en gedoemd voor altijd naar elkaar te verlangen.

In de mythologie van de Romeinen hebben tweelingen een speciale betekenis, denk aan Romulus en Remus en Castor en Pollux. Ook in de keramiek van de Maya's en de Inca's op het Amerikaanse continent komen we tweelingen tegen.

Chi Wara's

Mijn eerste paartje waar ik gelukkig van werd, kocht ik op een reis in 1996 in Mali. Het waren twee Chi Wara's. Helaas arriveerde het paartje in meerdere stukken in een zak op Schiphol. 'The bright side' was dat het wel lastige vragen scheelde over de waarde in verband met de eventuele invoerrechten.

Het was geen doorsnee aankoop. De eigenaar van de 'tourist shop' van het Hilton in Bamako knikte minzaam toen wij (mijn vriend en medeverzamelaar Jacobus Bakkers en ik) alles in zijn shop als hakhout en 'tourist art' kwalificeerden. We werden in een taxi gepropt richting een omheinde boerderij ver buiten Bamako. De kippen stoven weg toen wij het erf opreden. Daar bleek in een soort stal zonder ramen achter een forse kluisdeur ineens veel echt goede tribale kunst te liggen. Naast een stel dure (we hadden helaas weinig cash) Tellem c.q. Dogon druipbeelden viel mijn oog op dit Bamana Chi Wara-paartje. Ik was gefascineerd, omdat ze

Chi Wara-paartje van de Bamana (Mali) met reparaties met leer van verschillende breuken. Het mannelijke dier (onder) heeft een zwanenhalsstaart en twee hoorntjes op het hoofd en zit dieper dan het vrouwelijke dier. De Chi Wara's zijn op een omgekeerd mandje gemonteerd en worden op het hoofd gedragen. Men danste hiermee in het dorp en op het gierstveld. Om deze mini-antiloopjes samen te hebben zien dansen net boven het maaiveld moet een prachtig gezicht zijn geweest.

van hun voetstuk af leken te springen en door de subtiele man/vrouw kenmerken.

Enige jaren later bezocht ik een tentoonstelling over Chi Wara's vlak na de opening van Musee Quai Branley in Parijs en zag prachtige, enkelvoudige exemplaren, vooral van de Sogoni Koun, die zelden dubbel zijn. Maar het top-paartje Bamana Chi Wara's, dat daar werd tentoongesteld, vond ik wel een hoogtepunt. Zeldzaam zijn de beelden niet, omdat in elk dorp ceremonies waren, maar paartjes blijven zelden bij elkaar en zie je dus niet vaak. Chi Wara's hebben vooral een functie in de vruchtbaarheid van het land en zijn dus altijd man/vrouw koppels (Colleyn, 2003).

De parallel tussen de vruchtbaarheid voor gewassen en voor de mens namen de Bamana heel letterlijk. Zo hadden de Bamana mannen vroeger het ritueel om met hun zaad het land te bevruchten via een holletje in het zand, voorwaar geen geringe opgave.

Man-vrouw paartjes in Afrika zijn in zijn algemeenheid aan vruchtbaarheid gerelateerd, maar gek genoeg zelden aan de vruchtbaarheid van de vrouw. Fertiliteitsbeeldjes en poppen zijn eigenlijk nooit paartjes. Ik zag nooit paartjes poppen van de Mossi, Namji, Luba of andere stammen met fetisjen voor de vruchtbaarheid van meisjes.

Dat paartjes zoveel leuker zijn, vindt iedereen vanzelfsprekend. Bij *Tussen Kunst en Kitsch* wordt altijd een aanbod van een stel Chinese vazen hoger getaxeerd dan een losse vaas.

Tweelingen

Tweelingbeeldjes van de Yoruba (Ere Ibeji) worden weinig los van elkaar aangeboden. Eigenlijk raar, omdat pas als beide individuen van een tweeling zijn overleden er twee beeldjes worden gemaakt (Wikipedia). Het donkere Yoruba paartje is weliswaar een m/v-paar, maar dat is weinig relevant, want tweelingen zijn even vaak van dezelfde sekse. Als een van de tweeling overleed, werd één Ibeji gesneden en als de tweede ook doodging pas een paartje. Hoewel tweelingen 4x zo frequent voorkomen bij de Yoruba en er ook veel doodgingen, is toch het aantal paartjes gigantisch te

noemen. Veel Ibeji moeten gesneden zijn om de voor de paartjes-idylle gevoelige toerist tegemoet te komen. Al voor de oorlog stonden handelaren uit Afrika in Parijs langs de Seine beeldjes te poetsen en bij te kleuren. De Blolo Bian en de Blolo Bla beelden van de Baule in West Afrika zijn ook geliefd als paartje en brengen een veelvoud op van de enkele Blolo (Baule, z.j.).

Man-Vrouw

Ooit had ik een interessant Hungana Janus beeld, van voren man en achter vrouw met een keurig lapje om. Dit Janus-archetype grijpt terug op de Afrikaanse mythe dat

God de mens (m/v) ideaal en als een geheel geschapen heeft, maar dat na de splitsing in man en vrouw dat ideaal is verpest. Het beeld symboliseert het verlangen naar de vroegere harmonie tussen man en vrouw.

Het Colon-paartje van de arts en verpleegster (zie pagina 42) vind ik prachtig. Ik gebruik de afbeelding van dit Colon-paartje als logo bij lezingen over Family Health Care en Community Medicine in Afrika. Colon zijn beeldjes van verlangen en waarnaar je in deze colon kunt verlangen is klip en klaar.

Torito's

Een van de leukste volkskunst souvenirs kocht ik op mijn reis door Peru op de markt in Pucara een dorpje bij Cuzco, waar ze ook gemaakt worden. Het zijn torito's (stieren). Het komt van de Inca's, die voor de introductie van runderen, Alpaca's (Illas) van klei baktten. De Spanjaarden pasten de traditie aan en de torito's brengen geluk aan de huisbewoners (Ades & Brett, 1989).

Putti

Bij putti of cherubijntjes neem je voetstoots aan dat het om een stelletje zal gaan, dus ook van deze houten beeldjes vervaardigd in de 16e eeuw

Links: Yoruba tweeling, m/v. Fraai hoefijzervormig verloop van armen en schouders.

Rechts: Hungana Janus-beeld m/v, voormalige collectie Hans Brunt. (Foto auteur)

Geheel rechts: Ewe-tweeling. Dit Ewe-paartje is zeker van dezelfde houtsnijder, maar er is twijfel of het een echt stelletje is.

Torito's worden als stelletje met een kruis ertussen op het dak van het huis gezet en je ziet overal stelletjes in en rond Cuzco op de daken. Ze zijn hol en dienen ook als bloemenvaasje.

Foto T. Schilstra

in Italië. Het is een erfstuk, dat we naar een restaurateur hebben gebracht, waar toevallig een deskundige van *Tussen Kunst en Kitsch* aanwezig was. Hij opperde dat het mogelijk Jezus was spelend met Johannes de Doper. Op internet vind je wel schilderijen hierover, maar geen beelden. Ik kon deze theorie niet bevestigen, maar ze is wel plausibel. Bij putti gaat het meestal om stellen en putto (enkelvoud) klinkt bijna vreemd. In de Romeinse tijd waren het beelden op kindergraven en pas

in de Renaissance raakten ze in Italië in zwang op plafondschilderingen (Donatelli) en in altaren om hun hoogtepunt te bereiken in de Barok.

Het appèl dat paren en tweelingen doen op ons gevoel vind ik toch nog steeds mysterieus. Ik heb uiteindelijk weinig kunnen vinden over de psychologie van het bijzondere 'appeal' dat paartjes en setjes bij verzamelaars teweegbrengt. Wat is dat nu precies? Iedereen snapt dat een verzamelaar setjes en paartjes wil hebben en dat dan de helft incompleet voelt. Willen completeren en in harmonie brengen zijn mogelijk aangeboren en gewoon 'nogal wiesdes'.
p.hombergh@gmail.com

Colon-paartje van arts en verpleegster.
 Ik gebruik de afbeelding van dit Colon-paartje als logo bij lezingen over Family Health Care en Community Medicine in Afrika.
 Colon zijn beeldjes van verlangen en waarnaar je in deze colon kunt verlangen is klip en klaar.

Foto auteur

Foto Prado, Madrid

Boven: Jezus en Johannes de Doper als putti, schilderij van Bartolomé Esteban Perez Murillo 1670.

Links: Putti, hout, waarschijnlijk 16e eeuw, Italië. Mogelijk stellen ze Jezus en Johannes de Doper voor en zijn het altaarstukken.

Bronnen

Ades, D. and Brett, G. (1989). *Art in Latin America: The Modern Era, 1820-1980*. Connecticut: Yale University Press.
 Baule (z.j.). *Rand African Art*. http://www.randafricanart.com/Baule_Blolo_bian_figure.html.
 Colleyn, J-P. et al. (2003). *Bamana: The Art of Existence in Mali*. New York, Zurich, Ghent: Museum for African Art/Museum Rietberg/Snoeck-Ducaju & Zoon.
 LaGamma, A. (2004). *Echoing Images: Couples in African sculpture*. New York: The Metropolitan Museum of Art.

